

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «ЛЮБОВ ЄФІМЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF LYUBOV EFIMENKO v. UKRAINE)**

(Заява № 75726/01)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

25 листопада 2010 року

ОСТАТОЧНЕ

25/02/2011

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Любов Єфіменко проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Пеер Лоренцен (Peer Lorenzen), *Голова*,
Рената Ягер (Renate Jaeger),
Райт Маруст (Rait Maruste),
Ізабель Берро-Лефевр (Isabelle Berro-Lefevre),
Миряна Лазарова-Трайковська (Mirjana Lazarova Trajkovska),
Здравка Калайджиєва (Zdravka Kalaydjieva),
Ганна Юдківська (Ganna Yudkivska), *судді*,

Стівен Філліпс (Stephen Phillips), *заступник Секретаря секції*,
після обговорення за зачиненими дверима 2 листопада 2010 року
виносить таке рішення, ухвалене у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 75726/01), яку 5 червня 2001 року подала до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянка України пані Любов Олексіївна Єфіменко (далі — заявниця).

2. Заявницю, якій було надано юридичну допомогу, представляв пан А. Лісовий — юрист, що практикує у м. Сімферополі. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — пан Ю. Зайцев.

3. 10 липня 2003 року Суд вирішив повідомити Уряд про скарги заявниці за статтями 2, 3 та 13 Конвенції. 13 листопада 2004 року Суд вирішив розглядати питання щодо прийнятності заяви та її суті одночасно (пункт 1 статті 29 Конвенції).

ФАКТИ

4. Заявниця, 1941 року народження, проживає в м. Бахчисарай, Автономна Республіка Крим (далі — АРК). Заявниця — мати пана Є., який помер внаслідок завданих йому в приватному приміщенні тяжких тілесних ушкоджень.

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ**A. Первісне розслідування**

5. У ніч з 5 на 6 червня 1993 року в кімнаті директора бару «Кардинал» (далі — бар К.) знаходилося декілька осіб, коли пан Є., який також перебував у кімнаті, отримав тяжкі ушкодження голови, від яких він знепритомнів. Пан Є. помер вранці 6 червня 1993 року. Також в результаті події, що мала місце в кімнаті, з тіла пана Є. зникла золота прикраса. У зазначеному приміщенні також перебували двоє інших осіб — пан Д. та пан С.

6. За словами заявниці, подія відбулася в присутності декількох свідків, особи яких могли бути встановлені, та працівника місцевого відділу міліції пана С-ва. Свідками події були колишня дівчина пана Є. — пані К-ва, колишня наречена пана Д. — пані К. та друзі пана Є. — пан В. і пан Г.

7. 7 червня 1993 року прокурор Бахчисарайського району АРК (далі — районний прокурор) передав матеріали кримінальної справи за фактом смерті пана Є. до Бахчисарайського міського відділу Управління МВС України (далі — відділ міліції) для проведення досудового слідства. Зокрема, у матеріалах справи в якості доказів містилися 12 сигаретних недопалків; 2 обривки шпалер з плямами, що нагадували кров; покривало; скатертина та розібрана пневматична гвинтівка. У матеріалах справи також зазначалося, що фотографії з місця події були надані судово-медичним експертом.

8. Того ж дня представник Бахчисарайського районного відділення судової експертизи Міністерства охорони здоров'я України встановив, що смерть пана Є. настала через 2–3 години після отримання ним травм, серед яких були: закрита черепно-мозкова травма, синці під повіками та на підборідді, зламаний ніс, синці та кровотеча з верхньої губи, численні подряпини з правого боку чола, субдуральна гематома та контузія головного мозку. Він зазначив, що смерть пана Є. настала внаслідок численних ушкоджень (не менше семи слідів від ударів з правого боку чола, на вилиці, на переніссі, на підборідді, на лівій щоці та на лівій тім'яній частині голови), та що пан Є. зазнав ушкодження колін, а також мав внутрішню кровотечу, ймовірно, внаслідок перелому перенісся, що завдавало йому труднощів при диханні.

9. 8 червня 1993 року слідчий відділу міліції порушив кримінальну справу за фактом смерті пана Є.

10. 30 червня 1993 року він порушив кримінальну справу у зв'язку зі стверджуваною крадіжкою ювелірного виробу пана Є. Кримінальні справи були об'єднані в одне провадження під номером 76662 (далі — справа № 76662).

11. У постанові від 30 червня 1993 року слідчий вирішив, що пан Д. має бути затриманий як підозрюваний в умисному завданні тілесних ушкоджень панові Є. Він зазначив, що розслідуванням було встановлено, що пана Є. було побито в кімнаті директора паном Д.

та паном С. за попередньою змовою, та що пан Д. мав особисті мотиви для вчинення злочину (особисте вороже ставлення до пана Є.).

12. 30 липня 1993 року слідчий пред'явив панові Д. та панові С. обвинувачення у завданні тілесних ушкоджень, що призвели до смерті потерпілого, та оголосив пана Д. та пана С. у загальнонаціональний розшук у зв'язку з їхнім зникненням. Після цього, 30 серпня 1993 року досудове слідство було зупинено.

13. 13 лютого 1997 року Генеральна прокуратура Російської Федерації сповістила своїх українських колег про те, що пана С. було затримано на території Російської Федерації; однак через місяць пан С. був звільнений з-під варти, оскільки органи влади України вчасно не подали запит щодо його екстрадиції. Загальнонаціональний розшук пана С. було відновлено.

В. Відновлення провадження

14. 2 березня 2000 року пана Д. було затримано на території Російської Федерації. 11 липня 2000 року його було видано Україні, де він тримався під вартою.

15. 19 липня 2000 року старший слідчий відділу міліції відновив досудове слідство у справі № 76662. Він зазначив, що пан Д. умисно заподіяв панові Є. численні тілесні ушкодження, які призвели до смерті останнього. З урахуванням тяжкості злочину слідчий вирішив застосувати до пана Д. запобіжний захід у виді тримання під вартою. Строк тримання пана Д. під вартою згодом було продовжено до 2 вересня 2000 року.

16. 22 липня 2000 року пану Д. було пред'явлено обвинувачення у завданні пану Є. тяжких тілесних ушкоджень. Пан Д. заперечував свою вину, зазначивши, що бачив, як пана Є. було побито і що він мав синець під оком. До того ж, він вказав, що залишав місто та від'їжджав на сім років до Російської Федерації, не попередивши про це своїх родичів.

17. 26 липня 2000 року слідчий допитав пані К. (див. вище пункт 6) щодо подій, які відбувалися в ніч з 5 на 6 червня 1993 року. Вона не знала, чи причетні пан Д. та пан С. до смерті пана Є.

18. 27 липня 2000 року пана Д. було звільнено з-під варти, оскільки він не становив загрози для суспільства. Наступного дня він підписав підписку про невиїзд.

19. 28 липня 2000 року прокурор прокуратури Автономної Республіки Крим (далі — прокуратура АРК), який здійснював нагляд за провадженням у справі, надав вказівку про необхідність завершити досудове слідство до 2 вересня 2000 року. Він зауважив, що діяння, у вчиненні яких обвинувачувалися обидва обвинувачені, були неправильно кваліфіковані відповідно до кримінального

законодавства, а факти справи не були досліджені з достатньою ретельністю.

20. Постановою від 4 серпня 2000 року відділ міліції закрив кримінальну справу щодо пана Д. за недоведеністю участі у скоєнні злочину. Зазначена постанова ґрунтувалася на твердженнях пана В. (див. вище пункт 6) та пана Д. В., які стверджували, зокрема, що разом з паном Г. виносили непритомного пана Є. з бару.

21. 18 вересня 2000 року заявницю було повідомлено про цю постанову.

22. 8 серпня 2000 року відділ міліції пред'явив пану Д. обвинувачення у недонесенні про злочин, вчинений щодо пана Є. Пана Д. було допитано, і він виклав свою версію подій. Кримінальну справу було закрито того ж дня у зв'язку з закінченням строку давності притягнення до кримінальної відповідальності.

23. 14 серпня 2000 року досудове слідство у справі щодо пана С. за підозрою у заподіянні панові Є. тяжких тілесних ушкоджень було зупинено, оскільки місцезнаходження пана С. було невідоме.

24. 4 вересня 2000 року прокуратура АРК повідомила заявницю про те, що застосований до пана Д. запобіжний захід у вигляді підписки про невиїзд (див. вище пункт 18) мав законні підстави, оскільки діяння, вчинене проти пана Є., кваліфікувалося як злочин, вчинений через необережність. Однак, прокуратура АРК зауважила, що у справі було достатньо доказів того, що її сину було заподіяно тяжкі тілесні ушкодження, які призвели до його смерті.

25. 5 вересня 2000 року заявницю було повідомлено, що кримінальна справа щодо пана Д. була закрита за недоведеністю його участі у скоєнні злочину та у недонесенні про злочин, а також у зв'язку із закінченням строку давності притягнення до кримінальної відповідальності. Слідство щодо пана С. було зупинено, оскільки його місцезнаходження було невідоме. Наступного дня подібна інформація була надана заявниці відділом міліції.

26. 2 листопада 2000 року прокурор Генеральної прокуратури України, який здійснював нагляд за провадженням у справі, скасував постанову від 4 серпня 2000 року (див. вище пункт 20), на підставі того, що не всі відповідні докази, наявні в матеріалах справи, які б підтверджували підозру щодо Д., були взяті до уваги. Постанова також містила посилання на суперечності в показаннях деяких свідків.

27. 5 листопада 2000 року той самий прокурор, який здійснював нагляд за провадженням у справі, скасував постанову від 14 серпня 2000 року (див. вище пункт 23) та надав вказівку продовжити слідство. Справа була передана до Джанкойської міжрайонної прокуратури Автономної Республіки Крим. 8 листопада 2000 року прокурор, який здійснював нагляд за провадженням у справі, дав вказівку слідчим іще

раз допитати тих свідків події, чиї свідчення були суперечливими, встановити інших свідків і з'ясувати деякі фактичні обставини.

28. 21 лютого 2001 року Бахчисарайський районний суд Автономної Республіки Крим (далі — районний суд) скасував постанову від 8 серпня 2000 року (див. вище пункт 22) та відновив провадження щодо Д. у справі про крадіжку, оскільки період, який мав бути взятий до уваги під час розрахунку строку давності притягнення до кримінальної відповідальності, повинен був починатися з 3 березня 2000 року — дня затримання пана Д. на території Російської Федерації.

29. 3 4 грудня 2000 року до 14 травня 2001 року слідчий збирав інформацію для уточнення подій ночі 5–6 червня 1993 року.

30. 20 травня 2001 року пана С. було видано до України, де його згодом було затримано за підозрою у завданні панові Є. тяжких тілесних ушкоджень, які призвели до його смерті.

31. 21–23 травня 2001 року слідчі допитували пана С. та інших свідків, які надали додаткові роз'яснення щодо подій у барі «К.». Крім того, з метою завершення розслідування вони вжили інших процесуальних заходів. Однак слідчі не змогли допитати пані К-ву, яка мешкала в Туреччині. 23 травня 2001 року пана С. було звільнено під підписку про невиїзд. У відповідній постанові зазначалося, що особою, яка завдала панові Є. тяжкі тілесні ушкодження, які призвели до смерті останнього, був пан В. Б., та що у 1993 році пан Є. залишив місце свого постійного проживання, оскільки боявся переслідування з боку пана В. Б.

32. 1 червня 2001 року слідчий відділу міліції закрив провадження у справі щодо пана С. за фактом завдання панові Є. тяжких тілесних ушкоджень за недоведеністю участі у скоєнні злочину. Одразу після цього пан С. був звинувачений у недонесенні про злочин, вчинений паном В. Б. Під час допиту того ж дня він визнав себе винним.

33. 20 липня 2001 року кримінальне провадження у справі за підозрою пана Д. у завданні панові Є. тяжких тілесних ушкоджень, що призвели до його смерті, було закрито через недоведеність участі у скоєнні злочину. Того ж дня кримінальне провадження щодо пана С. у справі про недонесення про злочин було закрито у зв'язку з амністією. Кримінальне провадження у справі щодо пана В. Б. за підозрою у завданні панові Є. тяжких тілесних ушкоджень, що призвели до його смерті, було закрито у зв'язку зі смертю пана В. Б. Того ж дня слідчий виніс постанову про закриття провадження у справі № 76662.

34. 14 вересня 2001 року прокуратура АРК скасувала вищевказану постанову як необґрунтовану та направила справу до районної прокуратури на додаткове розслідування, посилаючись, зокрема, на процедурні недоліки, допущені при провадженні слідства,

та зазначивши, що розслідування обставин крадіжки майна пана Є. проведено не було.

35. У жовтні 2001 року заявниця звернулася до прокуратури АРК зі скаргою щодо непроведення державними органами розслідування обставин смерті її сина. 6 жовтня 2001 року відділ міліції відмовив заявниці у наданні доступу до матеріалів справи.

36. 5 листопада 2001 року заступник прокурора АРК повторно скасував постанови від 1 червня 2001 року та 20 липня 2001 року (див. вище пункти 32 та 33) як незаконні. Він дав вказівку районному прокурору провести додаткове розслідування, включаючи судово-медичну експертизу та додатковий допит деяких свідків, у тому числі працівника міліції пана С-ва.

Того ж дня він скасував постанову від 14 вересня 2001 року, зазначивши, що вона не відповідає закону, оскільки не містить вказівок для подальшого розслідування та посилань на застосування санкцій проти осіб, відповідальних за затримки у розслідуванні справи, в тому числі працівників районної прокуратури, до якої справу, однак, було надіслано на додаткове розслідування.

37. 13 листопада 2001 року прокуратура АРК повідомила заявниці, що розслідування не відповідає вимогам національного законодавства щодо всебічного, повного та об'єктивного встановлення фактів у справі. Крім того, прокуратура АРК зауважила, що незаконні рішення вже були скасовані раніше, а справа з детальними вказівками передана до районної прокуратури для додаткового розслідування. Також заявниці було повідомлено про заходи, які можуть бути застосовані в разі невиконання органами досудового слідства наданих вказівок.

38. 4 грудня 2001 року Головне управління МВС України в Автономній Республіці Крим (далі — ГУМВС у АРК), виконуючи вказівки прокуратури АРК та районної прокуратури, надало відділу міліції вказівки щодо подальшого розслідування справи. У подальшому, в період з 11 грудня 2001 року до 25 січня 2002 року, слідчий призначив судово-медичну експертизу (яка проводилася з 14 по 15 грудня 2001 року) та допитав двох свідків. Судово-медична експертиза підтвердила наявність на тілі Є. численних травм і причину його смерті (див. вище пункт 8).

39. 14 березня 2002 року слідчий виніс дві постанови про закриття справи через недоведеність участі обвинувачених щодо пана Д. і пана С. за підозрою в завданні панові Є. тяжких тілесних ушкоджень та крадіжці.

40. 26 березня 2002 року він передав кримінальну справу № 76662 до районного суду для вирішення питання про те, чи повинні Д. та С. бути звільнені від кримінальної відповідальності з огляду на те, що новий Кримінальний кодекс, який набув чинності 1 жовтня 2001

року, не передбачав відповідальності за такий злочин, як недонесення про злочин.

41. 7 липня 2002 року заявниця подала до районної прокуратури та прокуратури АРК скаргу щодо незаконності постанови від 14 березня 2001 року.

42. 10 липня 2002 року районний суд зактив кримінальну справу щодо Д. та С. за фактом заволодіння майном, як це передбачалося Кримінальним кодексом 1960 року, у зв'язку зі зміною правової ситуації. Суд направив справу до прокуратури на додаткове розслідування, оскільки ця справа стосувалась обвинувачень, передбачених положеннями нового Кримінального кодексу, тобто завдання тяжких тілесних ушкоджень і розбою. Ухвала суду оскарженню не підлягала.

43. У подальшому у невизначену дату старший слідчий відділу міліції склав довідку, в якій зазначив, що у зв'язку з надто тривалим періодом часу, який минув від дати вчинення злочину, деякі докази були втрачені та не можуть бути відновлені.

44. 12 липня та 19 серпня 2002 року прокуратура АРК передавала до районної прокуратури скарги заявниці щодо стверджуваної незаконності та необґрунтованої тривалості провадження.

45. У той же час, 8 серпня 2002 року, Генеральна прокуратура України направила зазначені скарги до районного прокурора.

46. 8 вересня 2002 року районна прокуратура скасувала постанову від 20 липня 2001 року, на підставі якої кримінальне провадження у справі № 76662 було закрито (див. вище пункт 33), та надала вказівку провести додаткове розслідування. 20 жовтня 2002 року районний прокурор прийняв справу до свого провадження.

47. 17 січня 2003 року після вжиття відповідних заходів, у тому числі допиту співробітника районного відділу міліції пана С-ва, провадження у справі щодо причетності пана В. Б. до смерті пана Є. було закінчено у зв'язку зі смертю В. Б. у 1994 році.

48. Того ж дня районний суд залишив без задоволення скарги заявниці на постанову від 14 березня 2002 року щодо обвинувачення пана С., оскільки вони були подані поза встановленими процесуальними строками. Районний суд також встановив, що 10 липня 2002 року цю постанову було скасовано, а справу щодо можливої причетності пана С. до злочину було направлено прокурору для проведення додаткового розслідування (див. вище пункт 42).

49. 23 січня 2003 року прокуратура АРК скасувала постанову від 17 січня 2003 року та передала справу до районної прокуратури, стверджуючи, що слідчі не виконали вказівки Генеральної прокуратури та прокуратури АРК щодо провадження слідства (див. вище пункти 27 і 36). Зокрема, не було перевірено суперечливі свідчення, надані паном С. і паном Д., і між ними та свідками не було

проведено очну ставку. Крім того, деякі свідки не були допитані щодо істотних аспектів справи, пов'язаних зі встановленням осіб, які були на місці злочину у зазначений час, в тому числі пан В. Б.

50. 30 січня 2003 року районний прокурор передав справу до районного відділу міліції, встановивши кінцевий строк надання йому інформації щодо результатів розслідування на 25 лютого 2003 року.

51. 19 березня 2003 року прокуратура АРК надіслала до ГУМВС в АРК копію висновків судово-медичної експертизи тіла пана В. Б.

52. 27 березня 2003 року старший слідчий відділу міліції виніс постанову про проведення додаткової судово-медичної експертизи, результати якої, отримані 2 квітня 2003 року, були певною мірою неточними.

53. 13 травня 2003 року справа № 76662 була передана до районного суду для розгляду скарги заявниці на постанову від 14 березня 2002 року про закриття провадження у справі щодо пана С. та пана Д.

54. 15 травня 2003 року апеляційний суд АРК скасував постанову від 17 січня 2003 року (див. вище пункт 47) та передав скаргу заявниці щодо Д. на новий розгляд до іншого судді. Апеляційний суд встановив, зокрема, що заявницю та її представника не було проінформовано про час слухання; новий суддя, який розглядав справу, не ознайомився з її матеріалами; що, на відміну від висновків районного суду, заявниця подала свою заяву в належний строк, та що мали місце істотні порушення кримінально-процесуального законодавства.

55. 26 вересня 2003 року районний суд встановив, що в ході розслідування не було враховано вказівки прокурора (див. вище пункти 36 та 38). Крім того, районний суд вказав на низку процесуальних недоліків у розслідуванні. Районний суд також скасував постанову від 14 березня 2002 року та передав справу до районної прокуратури, яка мала встановити осіб, присутніх під час подій у барі, та допитати їх, а також встановити інших свідків у цій справі.

56. Постановою від 5 липня 2004 року старший слідчий районного відділу міліції закрити провадження у справі № 76662, встановивши, зокрема, відсутність доказів, які б свідчили про те, що пан В. Б. був причетний до вбивства пана Є., а також те, що не було встановлено жодних доказів участі пана Д. і пана С. у вбивстві та крадіжці. Він допитав кількох свідків та провів очні ставки між свідками та підозрюваними. Крім того, провадження щодо недонесення про злочин було закрито районним судом 10 липня 2002 року. У будь-якому випадку, через смерть головного підозрюваного кримінальне провадження не могло більше продовжуватися.

57. Незважаючи на те, що 7 липня 2004 року заступник прокурора районної прокуратури визнав вищевказану постанову обґрунтованою, 20 жовтня 2004 року районний суд скасував її як необґрунтовану, зазначивши, зокрема, що не було жодних підстав вважати, що пан В. Б. був винний у завданні панові Є. тяжких тілесних ушкоджень. Таким чином, справа № 76662 знову була передана районному прокурору для додаткового розслідування.

58. 9 жовтня 2007 року та 6 січня 2008 року заявниця повідомляла Суд про те, що жодних заходів не було вжито з метою продовження розслідування обставин смерті її сина.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 2 КОНВЕНЦІЇ

59. Заявниця скаржилася за пунктом 1 статті 2 Конвенції щодо нежиття міліцією та прокуратурою ефективних і адекватних заходів для розслідування смерті її сина. Вона стверджувала, зокрема, що органи влади України не виконали свого позитивного обов'язку провести належне та всебічне розслідування обставин, за яких сталася смерть пана Є. У цьому контексті заявниця посилалася на статтю 2 Конвенції, відповідні положення якої передбачають таке:

«1. Право кожного на життя охороняється законом...»

A. Прийнятність

*1. Компетенція Суду *ratione temporis**

60. Уряд стверджував, що компетенція Суду *ratione temporis* обмежена датою 11 вересня 1997 року — днем набрання Конвенцією чинності для України. Крім того, оскільки розслідування у справі було зупинено до липня 2000 року з метою розшуку підозрюваних на території Російської Федерації, органи влади України можуть бути відповідальними за розслідування тільки після його відновлення в липні 2000 року.

61. Заявниця стверджувала, що Суд мав юрисдикцію *ratione temporis* для розгляду скарги щодо процесуального аспекту статті 2 Конвенції з моменту ратифікації Конвенції Україною.

62. Суд зазначає, що Сторони не заперечували стосовно того, що скарга заявниці щодо процесуального аспекту статті 2 Конвенції стосується вищезгаданого провадження, яке здійснювалося після 11

вересня 1997 року, та не наполягали на тому, щоб Суд розглядав події, що відбулися до цієї дати.

63. Суд зазначає, що його юрисдикція *ratione temporis* щодо дотримання процесуального обов'язку за статтею 2 Конвенції стосовно смертей, які настали до моменту набрання чинності Конвенцією для конкретної держави, поширюється не більше ніж на процесуальні дії та/або бездіяльність, які мали місце після цієї дати. Крім того, аби Суд мав юрисдикцію *ratione temporis* щодо цих проваджень, значна частина з них мала б відбутися або повинна була б відбутися після цієї вирішальної дати (див. рішення від 9 квітня 2009 року у справі «Шиліг проти Словенії» (*Silih v. Slovenia*) [ВП], заява № 71463/01, пункти 160–163).

64. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що син заявниці помер 6 червня 1993 року. Кримінальну справу щодо обставин його смерті та розбійного нападу, жертвою якого він став, було порушено 8 та 30 червня 1993 року відповідно (див. вище пункти 9 та 10). 30 липня 1993 року провадження були зупинені у зв'язку з розшуком підозрюваних (див. вище пункт 12). Вони були відновлені лише в березні 2000 року та формально знову відкриті в липні 2000 року, оскільки одного з підозрюваних було затримано органами влади Російської Федерації та видано Україні (див. вище пункти 14–15).

65. Застосовуючи вищевикладені принципи до обставин цієї справи, Суд зазначає, що смерть сина заявниці настала за чотири роки та три місяці до набрання Конвенцією чинності для України. Суд також відзначає, що впродовж всього часу — за виключенням короткого досудового слідства в період з 6 червня до 30 липня 1993 року (коли воно було зупинено) — всі основні події розслідування відбулися після 11 вересня 1997 року, тобто після набрання Конвенцією чинності для України. Суд вважає, що формально провадження було відновлено 19 липня 2000 року та продовжувалося, допоки справу знову не було направлено на додаткове розслідування у жовтні 2004 року (див. вище пункти 56–57), і на цей час воно все ще триває.

66. На підставі вищевикладеного Суд вважає, що стверджуване порушення процесуального аспекту статті 2 Конвенції підпадає під дію його юрисдикції *ratione temporis*.

2. Шість місяців

67. Уряд також стверджував, що скарга заявниці була неприйнятною, оскільки вона була подана 15 липня 2001 року. Так, заявниця дізналася про стверджуване порушення своїх прав у серпні 2000 року, коли вона вперше подала до Генеральної прокуратури України скаргу щодо відсутності ефективного розслідування обставин смерті її сина. Однак цю скаргу вона мала б подати впродовж шести

місяців з моменту, коли вона дізналася про неефективність розслідування у справі.

68. Заявниця не погодилася.

69. Як правило, перебіг шестимісячного строку починається від дати винесення остаточного рішення у процесі вичерпання національних засобів юридичного захисту та не застосовується як такий до справ, які тривають; це відбувається тому, що в ситуації продовжуваного порушення перебіг строку починається заново кожного дня, і тільки у випадку припинення цієї ситуації остаточний шестимісячний строк добіжить свого кінця (див. рішення від 18 вересня 2009 року у справі «*Варнава та інші проти Туреччини*» (*Varnava and Others v. Turkey*) [ВП], заяви №№ 16064/90, 16065/90, 16066/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90, 16072/90 та 16073/90, пункт 159).

70. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що формально розслідування у справі було відновлено 19 липня 2000 року (див. вище пункт 15) і наразі, після кількох повернень справи на додаткове розслідування (останнє з яких відбулося 20 жовтня 2004 року (див. вище пункт 57)), воно триває. Суд зауважує, що коли заявниця звернулася до Суду, справа тривала, а отже, її скарга стосується триваючої ситуації і правило шестимісячного строку не застосовується. На підставі вищевикладеного та беручи до уваги дату подання заяви та подальше провадження у справі, Суд доходить висновку, що заявниця дотрималася вимоги шестимісячного строку згідно з пунктом 1 статті 35 Конвенції. Заперечення Уряду мають бути відхилені.

3. Висновок

71. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Таким чином, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

72. Заявниця стверджувала, що після 11 вересня 1997 року та до 20 жовтня 2004 року розслідування було поверховим і що з 20 жовтня 2004 року до цього часу жодних ефективних слідчих дій вжито не було. Вона зауважила, що деяких свідків не було допитано, оскільки їхнє місце перебування не було відоме. У розслідуванні були затримки, важливі докази було загублено та вони не підлягали відновленню.

Заявниця вважала, що кримінальне провадження було запізнілим і недостатнім, внаслідок чого вона втратила будь-яку надію, що події трагічної смерті її сина коли-небудь будуть розслідувані.

73. Уряд стверджував, що правоохоронні органи вжили всіх необхідних процесуальних заходів для ефективного розслідування обставин смерті сина заявниці та встановлення осіб, винних у вчиненні цього злочину. Уряд зазначив, що з моменту відновлення розслідування 19 липня 2000 року (див. вище пункт 15), коли одного з підозрюваних було видано Україні, і до моменту, коли 13 травня 2003 року на підставі скарг заявниці справу було передано на розгляд до суду першої інстанції, державні органи провели повне та ретельне розслідування обставин смерті пана Є. Зокрема, слідчими було проведено 12 допитів, 3 очні ставки та 2 дії по пред'явленню фотознімків для впізнання. Уряд також зазначив, що слідчі органи вищого рівня здійснювали ретельний нагляд за провадженням розслідування та надавали свої вказівки щодо справи. Уряд зазначав, що особу правопорушника — пана В. Б. — було встановлено, однак справу було закрито у зв'язку з його вбивством у 1994 році. Крім того, деякі зі скарг заявниці призвели до збільшення тривалості розслідування. Зокрема, Уряд посилався на оскарження нею до районного суду та прокуратури АРК постанов від 8 серпня 2000 року, 14 березня 2002 року та 17 січня 2003 року. Уряд дійшов висновку, що не було підстав вважати, що розслідування за фактом вбивства було тривалим або неефективним.

2. Оцінка Суду

74. Суд зауважує, що основні події, пов'язані з розслідуванням обставин смерті сина заявниці, належать до періоду з 11 вересня 1997 року до 20 жовтня 2004 року. Таким чином, Суд обмежить дослідженням того, чи відповідало розслідування, проведене протягом зазначеного періоду, позитивному обов'язку держави за пунктом 1 статті 2 Конвенції.

75. Суд нагадує, що головна мета розслідування обставин смерті, здійснюваного з дотриманням позитивного обов'язку за пунктом 1 статті 2 Конвенції, полягає у забезпеченні ефективного виконання національного законодавства, яке захищає право на життя. Задля досягнення такої мети форми розслідування можуть бути різними залежно від обставин, оскільки обов'язок його проведення не є обов'язком досягти результату, це обов'язок вжити заходів. Органи державної влади повинні були вжити всіх необхідних заходів для отримання доказів, які стосуються справи. Таким чином, будь-який недолік у розслідуванні, який підриває його здатність встановити причину смерті або винних осіб, можуть суперечити такому стандарту.

Розслідування має бути швидким і достатньо оперативним, незважаючи навіть на те, що в певній ситуації можуть існувати складнощі та перепони, які перешкоджають його прогресу. Однак, негайна реакція органів державної влади при розслідуванні використання сили, що спричинила смерть, або зникнення, є важливою для забезпечення громадської впевненості в дотриманні ними принципу верховенства права у попередженні будь-яких ознак змови або поблажливості до незаконних дій (див., у загальному, рішення у справі «Гонгадзе проти України» (*Gongadze v. Ukraine*), заява № 34056/02, пункт 176, ECHR 2005-XI, та рішення від 13 листопада 2008 року у справі «Муравська проти України» (*Muravskaya v. Ukraine*), заява № 249/03, пункти 41–42).

76. Суд зауважує, що у цій справі оперативність і адекватність розслідування факту смерті сина заявниці з самого його початку ставилися під сумнів. По-перше, 8 разів провадження зупинялося або закривалося з різних причин (див. вище пункти 20, 22–23, 32–33, 39, 42, 47 та 56). Ці перерви призвели до низки затримок, загальна тривалість яких з 19 липня 2000 року до жовтня 2004 року не є належним чином виправданою. Тим часом затримки в розслідуванні значно зменшили перспективу його успіху, призвели до втрати існуючих доказів і створили суттєві перешкоди для його завершення, принаймні в частині, що стосується належного встановлення фактів справи, як це було викладено у довідці слідчого, наданій Урядом (див. вище пункт 43). Також деякі важливі аспекти висновку судово-медичної експертизи були розглянуті зі значною затримкою, хоча вони були доступними для дослідження з самого початку (див. вище пункт 8), а результати розслідування, відновленого у липні 2000 року, були отримані лише 2 квітня 2003 року (див. вище пункт 52).

77. По-друге, щонайменше 9 разів кримінальна справа направлялася на додаткове розслідування у зв'язку з недоліками, встановленими прокуратурою та районним судом (див. вище пункти 26, 29, 37, 40, 50, 54 та 57). Крім того, як уже зазначалося вище, детальні вказівки, надані прокурором, який здійснював нагляд за провадженням у справі (див. вище пункт 19), та Генеральною прокуратурою (див. вище пункти 26–27) неодноразово не виконувалися органами слідства, які недостатнім чином допитували свідків і підозрюваних, і, таким чином, проводили допит стосовно одних і тих самих питань фактів. На це кілька разів вказували державні органи, які здійснювали контроль за розслідуванням (див., зокрема, пункти 36, 38, 49 та 55), після неодноразового направлення справи на додаткове розслідування через непроведення ретельного розслідування. Деякі свідки, які могли пролити світло на зазначені події та надати корисні для розслідування показання, не були допитані, оскільки їх не розшукали і державні органи не спробували встановити їх місцеперебування (див. вище

пункти 31 та 43). Розслідуванню не вистачало важливих показань дівчини пана С. та нареченої пана Д. (див. вище пункт 6). До того ж працівника міліції пана С-ва, який був присутнім у барі «К.» у вечір смерті пана Є., було допитано лише 8 січня 2003 року (див. вище пункт 47), хоча вказівки щодо його допиту були надані 5 листопада 2001 року (див. вище пункт 36). Крім того, державні органи були неспроможні з'ясувати важливі фактичні аспекти справи (див. вище пункти 27, 38, 49 та 55).

78. Також, незважаючи на те, що районний суд у своїх рішеннях від 26 вересня 2003 року та 20 жовтня 2004 року (див. вище пункти 55 та 57) визнав той факт, що розслідування факту смерті пана Є. було проведено поверхово, до причетних посадових осіб, тому числі, слідчого, який провадив слідство, та прокурора, який здійснював нагляд за його провадженням, жодних дисциплінарних або інших заходів застосовано не було. Ієрархічно вищі органи слідства постійно повертали справу одному й тому ж слідчому, який проводив первісне розслідування (див. вище пункти 34, 39, 42, 44, 45, 51 та 57), знаючи, що його дії не були оперативними й адекватними. Органи прокуратури, які здійснювали нагляд за провадженням слідства, не забезпечили належного контролю за ходом розслідування з метою забезпечення виконання вказівок, наданих ієрархічно вищими слідчими.

79. По-третє, Суд зазначає, що нездійснення слідчим провадження оперативно та невиконання наданих щодо провадження слідства вказівок більш ніж через чотири роки після його відновлення (див. вище пункти 15 і 57) призвели до остаточного знецінення первісно отриманих доказів, оскільки не було можливості їх підтвердити. Ці первинні докази вважалися достатніми для обвинувачення пана Д. та пана С. у заподіянні панові Є. тяжких тілесних ушкоджень, що призвели до його смерті, та, відповідно, проведення подальшого розшуку їх як осіб, обвинувачених у вчиненні цього злочину (див. вище пункт 12). Точніше кажучи, в ході розслідування з незрозумілих причин було знехтувано результатами судово-медичної експертизи від 7 червня 1993 року, з яких випливало, що сина заявниці було побито. Пізніше все це було зазначено у довідці слідчого щодо первісного розслідування та висновку подальшої судово-медичної експертизи, тобто те, що він зазнав численних ушкоджень (див. вище пункти 8 та 38).

80. Враховуючи вищевикладені складові, Суд вважає, що недоліки цього розслідування, перелічені вище, звели нанівець його здатність встановити причину смерті пана Є. та встановити і покарати відповідальних за це осіб. У світлі цих обставин Суд доходить висновку, що державні органи не провели ефективного розслідування

факту смерті сина заявниці. Таким чином, мало місце порушення процесуального аспекту статті 2 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

81. Заявниця також скаржилася на порушення статті 3 Конвенції, оскільки необґрунтовано тривале розслідування, що не призвело до жодного результату, завдало їй морального та фізичного страждання. Заявниця стверджувала, що від відсутності у подальшому розслідування вона втратила надію на отримання будь-якого ефективного результату. Вона зауважила, що її скарги було проігноровано. Це положення передбачає таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

82. Уряд не висловив заперечень щодо прийнятності цієї скарги та погодився з тим, що заявниця страждала через смерть свого сина, однак не погодився, що порушення статті 3 Конвенції було викликане поведінкою будь-яких державних органів.

83. Суд вважає, що питання, чи становило непроведення державними органами ефективного розслідування поводження, яке не відповідало вимогам статті 3 Конвенції, є окремою скаргою на відміну від скарги за статтею 2 Конвенції, яка стосується процесуальних вимог, а не жорстокого поводження в розумінні статті 3 Конвенції (див. рішення у справі «Таксін Аджар проти Туреччини» (*Tahsin Acar v. Turkey*) [ВП], заява № 26307/95, пункт 237, від 8 квітня 2004 року).

84. Хоча неадекватність розслідування вбивства сина заявниці явно викликала б у заявниці смуток та моральне страждання, Суд вважає, що у справі заявниці не було встановлено особливих факторів, які б виправдали визнання окремого порушення статті 3 Конвенції (див. там само, пункт 239 та з посиланнями на зазначені у цьому рішенні справи; див. також рішення у справах «Дюндар проти Туреччини» (*Dundar v. Turkey*), заява № 26972/95, пункт 91, від 20 вересня 2005 року, «Челікбілек проти Туреччини» (*Celikbilek v. Turkey*), заява № 27693/95, пункти 98–99, від 31 травня 2005 року, та справу, зазначену в цьому рішенні).

85. Таким чином, Суд доходить висновку, що ця скарга є явно необґрунтованою та має бути відхилена відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

86. Заявниця скаржилася за статтею 13 Конвенції щодо відсутності у неї ефективних та доступних національних засобів юридичного захисту щодо скарг за статтями 2 і 3 Конвенції. Відповідні частини цього положення передбачають таке:

«Кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження».

А. Прийнятність

87. Уряд не погодився. Він стверджував, що скарга заявниці за статтею 13 Конвенції має бути відхилена як подана поза строком.

88. Суд вважає, що це заперечення має бути відхилене з тих самих підстав, що були наведені за статтею 2 Конвенції (див. вище пункт 70).

89. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні частини 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Таким чином, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

90. Заявниця стверджувала, зокрема, що протягом провадження їй не було надано адекватного доступу до матеріалів кримінальної справи. Вона також у загальному зазначила, що розслідування за фактом смерті її сина не було ефективним, оскільки не призвело до конкретних висновків або до засудження осіб, винних у вбивстві її сина. Заявниця дійшла висновку, що вона не мала ефективних засобів юридичного захисту щодо своїх скарг.

91. Уряд, не посиляючись на жодні положення законодавства або практику, зазначив, що заявниця мала ефективні засоби юридичного захисту щодо своїх скарг. А саме, у ході провадження у справі вона мала можливість подавати скарги. Зокрема, на підставі її скарг кілька разів скасовувалися постанови слідчих. Крім того, заявниця мала, але не використала, можливість подати цивільний позов про відшкодування шкоди.

92. Враховуючи обставини цієї справи та встановлене порушення процесуального аспекту статті 2 Конвенції, Суд не вважає за необхідне розглядати справу також за статтею 13 Конвенції (див., *mutatis mutandis*, вищезгадане рішення у справі «Шиліг проти Словенії» (*Silih v. Slovenia*) [ВП], пункт 216).

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

93. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє законодавство відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

A. Шкода

94. Заявниця вимагала 200 000 гривень¹ відшкодування моральної шкоди.

95. Уряд заперечив проти цих вимог.

96. Здійснюючи оцінку на засадах справедливості та керуючись статтею 41 Конвенції, Суд присуджує заявниці 12 000 (дванадцять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

97. Заявниця вимагала 9700 гривень² компенсації судових та інших витрат, понесених протягом провадження в національних судах і Суді.

98. Уряд зазначив, що ця вимога є необґрунтованою.

99. У цій справі, враховуючи наявну інформацію, відсутність доказів того, що ці витрати були фактичними і неминучими, та свою усталену практику, Суд відхиляє вимогу щодо компенсації судових та інших витрат.

C. Пеня

100. Суд вважає за належне призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до яких має бути додано три відсоткових пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. Відхиляє попередні заперечення Уряду.

2. Оголошує скарги за пунктом 1 статті 2 та статтею 13 Конвенції прийнятними, а решту скарг у заяві — неприйнятними.

3. Постановляє, що було порушення пункту 1 статті 2 Конвенції.

¹ Приблизно 18 475 євро.

² 896,07 євро.

4. *Постановляє*, що немає необхідності розглядати цю справу за статтею 13 Конвенції.

5. *Постановляє*, що:

(а) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має виплатити заявниці 12 000 (дванадцять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди разом з будь-якими податками, які можуть бути нараховані; ця сума має бути конвертована в національну валюту України за курсом на день здійснення платежу;

(б) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на цю суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

6. *Відхиляє* решту вимог заявниці щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою і повідомлено письмово 25 листопада 2010 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Стівен ФІЛЛІПС
(Stephen Phillips)
Секретар

Пеер ЛОРЕНЦЕН
(Peer Lorenzen)
Голова